

Šiame numeryje:

Irinos Ratušinskajos kelias į savo dvasinę tėvynę.

Jurgio Matulaičio „Užrašų“ reikšmė mums.

Pokalbis su soliste Maryte Bizinkauskaitė. Chicagos teatruose.

Trisdešimt trečiasis Santaros-Šviesos suvažiavimas.

Henriko Nagio „Budapesto baladė“.

Modernus ir barokinis menas.

„Laikas ir erdvė“ Balzeko Lietuvių kultūros muziejuje.

Kertinė Parasitė

Irinos Ratušinskajos kelias į savo dvasinę tėvynę

Šiuo metu užsienyje geriausiai žinoma rašytoja-kalinė yra rusų poetė Irina Ratušinskaja. Spalio 9 dieną ji buvo netikėtai paleista iš kalėjimo Kijeve ir galbūt jai bus leidžiama vykti į Angliją gydytis. Su ja susisiekiusiems JAV Helsinkio komiteto nariams ji pareiškė, jog jos ateities planai dar neaiškūs, bet ji norėtų išvykti į vakarus kartu su savo vyru, Igor Geraštenko, nuo kurio ji buvo atskirta per trejus jos kalnimo metus. Poetė taip pat reikė padėkoti visiems savo draugams ir skaitytojams – „tiems, kuriuos pažįstu, ir tiems, kurių nepažįstu“ – užsienyje.

Kaip Nijolė Sadūnaitė tapo lietuvių kovos už religijos laisvę simboliu, taip Ratušinskaja simbolizuoja konfliktą tarp totalitarinės santvarkos ir nepriklausomos poezijos. Jos ginti stoji šimtai užsienio rašytojų; jos pavardė nuskambėjo ir Vilniuje, kai amerikiečių dramaturgas Arthur Miller ją paminėjo drauge su Gintautu Iešmantu bei kitais kalninais praejus lapkritį Vilniuje įvykusiame Amerikos ir Sovietų Sąjungos rašytojų susitikime.

Apie savo gyvenimo kelią ir apie lietuviams ypač jautriuos sovietinės „Tėvynės“ didžiąją raidę, tautinės tapatybės ir poetinės sąžinės klausimus Ratušinskaja kalba įvairiai Tarptautinio PEN klubo prieš porą metų trimis kalbomis išleista jos poezijos rinkini.

„Mano tėvynė?“ klausia ji. „Ar aš turiu tėvynę? Ir kas ji – toji tėvynė? Mano pase irasyta, kad aš rusų tautybės. Ar tai reiškia, kad mano tėvynė Rusija? Bet aš jau buvau subrendus, kai pirmą sykį pamaciau geografinę Rusiją – Maskvą ir Leningradą... Ar mane sujauo tie beržai, apie kuriuos jie visą laiką dainuoja? Turiu prisipažinti, kad ne“.

„Mūsų karta“, rašo Ratušinskaja, „išaugo tarybinėje santvarkoje... Mus „tarybiškai“ išauklėjo labiausiai išimokslinė specialistai, ir taip mes prarijome patį didžiausią kasmį: teiginį, kad mūsų Tėvynė (didžiąja raide) yra visa Sovietų Sąjunga. Nuo palaimintosios Rytų iki Vakarų sienos – beribė Sovietų taiga ir mažos Pabaltijo valstybės – visa tai mūsų namai... O jei mes ir prisiduriam dalį Suomijos, Lenkijos ar Japonijos, ir tos teritorijos tampa mūsų brangiaja Tėvynė, kuria mes mylim iki ašarų ir už ją mielai paaukotumėm savo gyvybę. Bėda tikta, kad nėra normalaus žmogaus, kuris tikėtų į tokią tėvynę“.

„Kas man lieka? Lenkija?“ – klausia poetė. Jos prosenelis žuvo 1863 metų lenkų-lietuvių sukilimo metu ir šeima atsikūrė Odesoje. Pasak jos, sovietinė valdžia išdeginė jos šeimos narių smalsumą apie savo kilmę. Laikai buvo sunkūs, viešpatavo baimė, ir savo nepatogios kilmės geriau buvo nežinoti.

„Ir taip mes pamirštam“, sako Ratušinskaja, „mes keičiam savo tapatybes: tarybiniais žmonėmis nesaugu prisiminti... Mano gimtinės neleido seneliui ir senelai manęs mokyti lenkų kalbos; jiems buvo uždrausta man kalbėti apie religijos meilę ir kitas „netarybines“ temas. Dukraitės negalima „apkrėsti““.

Ratušinskaja nepritapo prie „vienarūšės“ sovietinės inteligentijos ir nesuziavėjo jos „paklusnia“ literatūra. Ji ilgėjosi kitokios kultūros, bet, jos žodžiais, „Kaip mes galėjome ją atrasti tarybinio svietimo šildomoje tautų šeimoje, sistemingai kontroliuojamoje mokykloje, ar sąmoningai nesubrindintų knygų ir žurnalų literatūriname pasaulyje? Nežinojome, kad kita kultūra egzistuoja. Todėl buvau taip suręsta, kai, sulaukus 24 metų, atsitiktinai užtikau Mandelštamo, Cvetajevos, ir Pasternako kūriniais... Jie parklūpė mane ant kelių, aš visa virpėjau, karštligės apimta“.

Dar prieš savo suėmimą Ratušinskaja rašė: „Aš geidžiu susigrąžinti dešimtį metų, kuriuos praradau tarybiniam pseudošvietimui... Noriu susigrąžinti prarastą laiką – ieškoti tiesos ir susirankioti prarastus fragmentus“. Tada ji dar buvo atsargiai optimistiška: „Aš susigrąžinsiu tuos prarastus metus... nebent mane įgrūs į kalėjimą ar į kokią psichiatrinę ligoninę. Ar tai man dar įmanoma?... Tai ne retoriškas klausimas, mielas skaitytojau“.

Atsakymą suteikė sovietinė valdžia. 1983-čiais metais ją nuteisė septyneriems metams sunkių darbų kalėjimo ir penkeriems metams nutėmimo. Jos nusikaltimas – rašymas eilėraščių, kuriuose kritikuojama Sovietų Sąjunga. Nors jos sveikata visai pašlįsusi, ja mušė sargai ir prižiūrėtojai, jos vyrui ir motinai buvo neleidžiama su ja pasimatyti. Taip „humaniškiausioji“ ir „pažangiausioji“ pasaulio santvarka kalbasi su merdintia poetė. Viename savo eilėraščių Ratušinskaja rašo:

Jurgio Matulaičio „Užrašų“ reikšmė mums

ONA MIKAILAITĖ

Savo straipsnyje apie Maironio vietą lietuvių religinėje literatūroje (1) Juozas Brazaitis kalba apie įvairius Maironio religinius nusiteikimus, atsispindinčius jo kūryboje. Brazaitis pažymi, kad tuo pačiu metu, kai Maironis rašė, jau brenė kita asmenybė, „rodanti naują dvasią ir formuojanti naują dvasinę atmosferą kūrybai“ (2).

Toliau Brazaitis apibūdina šį naują žmogų: „...šiame naujame žmoguje išgirstam Dievui ir Bažnyčiai atsidavimo jausmus panašiai, kaip Maironis kad buvo skelbęs, tik jau ne elegiškai, bet ekspresyviai, ne defensyviai, bet ofensyviai; tokiu pat karštumu ir jausmo gilumu, kaip Čiurlionis šaukėsi į Dievą tiesos kelio, kreipdamasis čia į modernaus pasaulio jaudinamą ir griunamą Bažnyčią, kad parodytų jai visą savo atsidavimą, kaip kitados Loloja“ (3). Kas gi buvo tas naujasis žmogus? Jurgis Matulaitis. Brazaitis keliskart cituoja jo „Užrašus“ ir daro tokią išvadą apie juose skambančio balso reikšmę: „Dinamiškas balsas, laužas lietuvių tautos pasyvumo instinktą ir reikišką religinį aktyvumą. Tai šauksmas į naują lietuvių tautos atgimimą – religinį“ (4).

Tumas-Vaižgantas taip pat gerai pažino Jurgį Matulaitį, net nuo Petrapilio akademijos laikų, ir jį vertino kaip vieną kilniausių, nors mažai pažįstamų, asmenybių Nepriklausomoje Lietuvoje. Vaižgantas pats apie Matulaitį parašė porą straipsnių periodinėje spaudoje (5). Viename iš šių straipsnių jis pasakoja, kaip sykį paklauses, kodėl Matulaitis, turėdamas tokį aiškų protą ir neeilinį išsilavinimą, neduoda lietuvių literatūrai daugiau raštų. Matulaitis atsakė, jog jis nesąs rašto žmogus, kad jam rašyti labai sunku (6). Toliau, Matulaičio mi.ties progą rašytame straipsnyje Vaižgantas guodžiasi: „Dėl to, kad Dr. J. Matulevičius mažą parašė, žmonija, Katalikų Bažnyčia, lietuvių tauta nėra nieko netekusi. Dr. J. Matulevičius buvo gyvas tarp gyvųjų, savo talentų, savo žinijos neužkasęs...“ (7). Keliais sakiniais mūsų rašytojas klasikas susumuoja, kokia, jo manymu, buvusi Matulaičio misija: „Aš pavydžiu Dr.

Jurgiui Matulevičiui: kur jis ėjo, kur žengė, ką tik dirbo, visur ir visi gaubė jį teisybės ir brolybės apsiaustu, visas savo viltis krovė ant jo žemiškuose ir dangiškuose dalykuose. Jis turėjo visą nastą pakelti ir kažin kur kažin kam Galingam nunešti, kad likusiems būtų lengviau. Jis mirė in odore sanctitatis“ (8). Šiuo pasisakymu Vaižgantas bus vienas iš pirmųjų, viešai pripažinęs Matulaičio šventumą.

Tiesa, kaip Vaižgantas sako, kad Matulaitis mažai teparašė, nes buvo ne rašto, o veiklos žmogus. Pomirtiniame atsiminimų rinkinyje išvardinta 15 jo raštų (9) nors čia ne visi suminėti. Iš negausių jo raštų bene patys reikšmingiausi mums šiandien ar nebus jo asmeniškai „Užrašai“, kurių taip pat sąrašas nėra. Kiti, oficialūs jo raštai, straipsniai, nurodymai jo įkurto vienuolių, jo laiški, kurie dabar yra visi surinkti jo byloje, yra svarbūs ir įdomūs istoriniai dokumentai, bet „Užrašuose“ skambą visai kitas jo balsas – jo vidaus pasaulio ir širdies balsas, atskleidžias jo asmens gelmes.

Matulaičio „Užrašų“ kilmė ir apimtis

1910 metais Petrapilyje Matulaitis pradėjo vesti savo asmeniškų užrašų knygelę. Tuo metu jis buvo Petrapilio Dvasinės akademijos profesorius, dar palyginti jaunas vyras – trisdešimt devynerių metų amžiaus. Prieš metus slapta buvo padaręs vienuolinius įžadus ir dabar rūpinosi organizuoti marijonų vienuolijos naujokyną, taip pat niekam nežinant, nes tokie susibūrimai buvo rusų carinės valdžios uždrausti.

Savo dienoraštį jis pradėjo spalio 14 dieną ir jį pavadino taip: „Mintys, Apšvietimai, Įkvėpimai ir Pasiketinimai“. Jau iš pavadinimo matyti, koks buvo dienoraščio tikslas. Jis ketino užsirašinėti svarbesnes mintis ir įkvėpimus, siekdamas gyventi tobulėnui dvasiniu gyvenimu ir kitus juo vesti. Tai nebuvo kokių gražių sentimentų išliejimas, o rimta dvasinė lavyba. Šiuos savo užrašus jis

Arkiyviskupas Jurgis Matulaitis (1871-1927)

rūpestingai „saugojo“ ir visuomet laikė prie savęs. Jie buvo skirti tik jam pačiam. Po mirties buvo rasti tarp jo asmeniškų daiktų. Dar Nepriklausomoje Lietuvoje buvo perrašyti mašinėle iš rankraščio ir vienas nuorašas 1944 metais marijono klieriko buvo pervežtas į Romą, bėgant iš Lietuvos Antrojo Pasaulinio karo metu.

Savo broliams marijonams Jurgis Matulaitis paliko nurodymų (10) apie tai, kaip yra naudinga dvasinei pažangai vesti dienoraštį, jame pasižymint tokius dalykus, kurie turi įtakos kasdieniniams veiksams: pavyzdžiui, geros mintys, proto apšvietimai apie dieviškas tiesas, patirtos Dievos malonės bei pagodos, išveglimai ir pasiryžimai kaip geriau sutvarkyti savo gyvenimą bei darbus. Tokie užrašai ypač reikalingi mėnesinių ir metinių rekolekcijų metu, kuomet nustatomos gairės ilgesniam gyvenimo laikotarpiui. Rašyti, patarė Matulaitis, nebūtina kasdien, nors svarbu rašyti ištikimai, su gyvu tikėjimu,

kad rašant ir vėliau užrašus skaitant Dievas tokiu būdu padeda žmogui suprasti kaip tobulinti savo gyvenimą, duodamas reikalingus apšvietimus ir įkvėpimus. Be to, užėjus dvasinei sausrui, galima grįžti prie savo užrašų ir prisiminti Dievo suteiktas malones, tuo sustiprinant savo ryžtą.

Matyti iš paties Matulaičio „Užrašų“, kad jis šią dvasinę lavybą pats stengėsi uoliai vykdyti. „Užrašai“ apima kelis reikšmingus jo gyvenimo tarpnius – jie buvo rašomi ne ištaisai, bet keliais gabalais. Juos keliskart sutrukdė gyvenimo bei veiklos aplinkybės. Tačiau jie eina maždaug lygiagrečiai su išorine Matulaičio veikla nuo 1910 iki 1925 metų. Jie buvo rašomi Petrapilyje, Šveicarijos Fribourge, Lietuvoje – Marijampolėje ir Vilniuje, ir Romoje. „Užrašai“ ištaisai rašyti lietuvių kalba.

„Užrašų“ pobūdis ir apimtis šiek tiek keičiasi jų eigoje: pavyzdžiui, Petrapilio ir Fribourgo užrašuose daug kalbama apie dvasinį

gyvenimą, malda, Kristaus sekimą praktiškai kasdieniniame gyvenime – kaip pačiam sekasi tai vykdyti, kokie metodai geriausi, kas galima pritaikyti besikuriantiems marijonams, besiruošiantiems gyventi ir veikti nelengvose tuolaikinėse sąlygose. Įpinti ir ryšknesni patyrimai bei įvykiai – yra atskira kelionė į Romą 1911 metais kronika, pažymėta buvusi smarki rusų zandarų krata Petrapilio akademijoje, dėl kurios Matulaitis apsisprendė su savo naujokais persikelti į Fribourgą. Vėlyvesni užrašai, daryti vyskupavimo Vilniuje metu, apima dar plačiau – komentuojami ryšknesni įvykiai, sutikti asmenys, einamieji reikalai vyskupijoje ir aplamai Vilniaus mieste. Į šiuos įvykius įpintos asmeniškios Matulaičio mintys, troškimai, išgyvenimai. Tokiu būdu „Užrašai“ yra giliai asmenišką kroniką, pokalbis paties Matulaičio su savimi ir su Dievu. „Užrašus“ galima laikyti dvasine autobiografija, nors tai nebuvo pirminis jų tikslas.

Dvasinės autobiografijos

Mūsų laikais didelį pasaulinį susidomėjimą sukėlė dvejų žymių mūsų epochos asmenų asmeniškų užrašų pomirtinis išleidimas. 1965 m. išleistas Popiežiaus Jono XXIII „Sielos dienoraštis“ anglų kalba (11), o 1966 m. išėjo traškiškai žuvusio Jungtinio Tautų generalinio sekretoriaus Dag Hammarskjöldo „Užrašai“, išversti iš švedų į anglų kalbą (12).

Jono XXIII „Sielos dienoraščio“ įvade rankraščio redaktoriaus pažymi, kokia nepaprasta yra ši knyga: tai „retas ir beveik unikalus dokumentas, nes nežinome kito panašaus rinkinio, kuris pažymi kone be pertraukos rašytomis dvasiniais užrašais istisą gyvenimą kunigo, tapusio popiežium, ir atskleidžia jo stropiai saugamą paslaptį, pridengia besišypsancio, nekaltos linksmumo: jo malda, jo siela. Iš tikro jis apima užrašus, pasiryžimus, mąstymus, užrašytus įvairių rekolekcijų ir dvasinių lavybų progomis nuo 1895 metų...“ (13).

(Giuseppe Roncalli, kuris buvo išrinktas popiežium 1958 m., gimė dešimtį metų vėliau negu Matulaitis. Ir jis, kaip Matulaitis, daugelio laikomą šventuoju, nors dar viešai tokiu nėra pripažintas. Tarp jo ir Matulaičio gyvenimo būtų galima rasti nemažai panašumų: jie yra beveik bendraamžiai, abu nuo jaunystės besiveržią į Dievą, pasirinkę dvasinį pašaukimą ir ištikimai jį vykde, net ligi didvyriškų dorybių aukštumos. Paklaustas, ar duosias leidimą spausdinti savo asmeniškų užrašus, popiežius Jonas XXIII pasakė, jog tai yra jo giliausių troškimų, jo vidinių kovų, jo slapčiausių išgyvenimų kronika, besistengiant kiek galima pilniau įgyvendinti savo pašaukimą. Jis nelabai norėjęs juos leisti viešumon, bet sutikęs tik dėl to, kad jie gali būti naudingi ateinančioms kartoms, ieškančioms gilesnio santykio su Dievu (14). (Nukelta į 2 psl.)

Arkiyviskupas Jurgis Matulaitis (antais iš kairės tarp sėdinčių kunigų) 1926 metais su Lawrence, Massachusetts, Sv. Pranciškaus lietuvių parapijos nariams parapijos gegužinėje „Palangos“ parke, Methuen, Massachusetts.

Trisdešimt trečiasis Santaros-Šviesos suvažiavimas

(Tęsinys iš praėjusio šeštadienio)

Šeštadienis, rugsėjo 6 d.

Šeštadienio programos didelę dalį sudarė Alfonso Nykos-Niliūno poezijos analizė. Ilona Gražytė-Maziliauskienė skaitė pasakaitą „Nykos-Niliūno amžinasis grįžimas“, o Rimvydas Šilbajoris — „Kai kurie Nykos-Niliūno eilėdaros aspektai“. Apie Nyką-Niliūną pradėdama kalbėti, Ilona Maziliauskienė pažymėjo, kad Nyka-Niliūnas nepopuliarus, mažai žinomas, apie jį mažai rašoma, jo niekas visuomenėje nemato. Bet, Ilonos Maziliauskienės manymu, jis yra vienas iš pačių reikšmingusių mūsų poetų.

Prieš pradėdama kalbėti apie Nykos-Niliūno temas ir įvaidžius, kritikė panagrino prancūzų poeto Charles Baudelaire'ą įtaką Niliūniui. Baudelaire'as remiasi prielaida, kad poetas niekas nėra nuoširdus. Pavyzdžiui paėmė Pablo Nerudą, kuris sakosi noris, kad jo poezija būtų kaip duona, noris savo poeziją skirti paprastam žmogui. Bet paprastas žmogus poezijos neskaityt, ir Pablo Neruda nėra joks vardienio brolis, jis yra intelektualas. Baudelaire'o išvestus keturis punktus Ilona Maziliauskienė pritaikė Nykos-Niliūno poetinei raidai:

1. Poetas turi daugiau negu vieną ego. Ir visi tie ego yra daugiau ar mažiau vienodai įtikinami;

2. Yra asmenybė, kuri automatiškai yra antitezė kasdienybei. Todėl vienas iš modernios poezijos bruožių yra šlykštesnysis kasdienybė;

3. Kiekvienas poetas yra aristokratas — „dandy“, ir nežūrint blogių jo pusių, tai yra pasirenkama. Vienoje pusėje yra idealas, iliuzijos, kilimas ir viršū, o kitoje — identifikacija su silpnosiomis charakterio pusėmis, iš to kyla įtampa.

4. Poetas įvyko metamorfoze iš estetiniai nepatrauklaus, koruptuoto, į estetinį kūrybinį grožį. Anot Baudelaire'o, „Paryžius man davė purvą, aš padariau iš jo auksą“.

Kritikė paneigė „amžinojo grįžimo“ absurdą, teigdama, kad iš tikrųjų grįžtama į nuostabią pasaulį, kuris nėra erdvė, bet yra tos pačios temos. Nagrinėjant Nykos-Niliūno kūrybą, buvo pasirinkti trys teminiai variantai: veidrodis, paradoksas, kaip teigia kritikė, yra noras iš Eldorado. Veidrodis įvaizdis turi kelis aspektus; tai žemė, vaikystė, santykiai su moterimis, daiktai, visa, kas konkrečiai, poeta „aš“ atspalviai. Daug kalbėta apie daiktų reikšmę Niliūno kūryboje. Išvadoje, daiktai yra gyvi, bet nepersonifikuojami, jie kalba ir turi sąmoningumą. Jie gyvi tik tiek, kiek apie juos galvoja poetas. Jie atgyja eilerašty. Verkia ne jie, per juos verkia poetas. Kartais jie globojami poeta, „vedami kaip vaikai į saulę“, arba jie tampa nuodingi, nes jie duoda tą amžiną nepasiekiamą ilgį, tą kūrybinę įtampą, kur yra žinoma, kad reikia būti autentiškam, bet yra neįmanoma. Nes tik per daiktus įmanoma gyventi. Daiktai pridengia poeta tikrąjį veidą. Čia Ilona Maziliauskienė įžūri ne egzistencinę problemą, bet kūrybinę. Nyka-Niliūnas yra hermetiškas — pas jį yra vėjas, lietus, medžiai, bet nėra peizažo, ir, anot kritikės, tai yra retas atvejis. Vietoj žodžių „myliu, laukiu ir bijau“, yra daiktai, kurie padeda tuos žodžius išreikšti.

Ne vien daiktai, bet ir moterys yra svarbios. Moteris nėra tradicinė, bet yra asociatyvinis elementas, dalis amžinojo ieškojimo, meno kūrinys. Populiariausia figūra yra snieguolė, kristalinis karstas ir septyni nykštukai. Poetas identifikuoja su nykštukais. Stebi per kristalą miegančią princesę, kuri negali pabusti. Jei ji pabus, ji taps paprasta moterim. Paskutiniame

Alfonso Nyka-Niliūnas pokario laikais Schwabebisch Gmuend stovykloje, Vokietijoje. Nuotrauka Vytauto Maželio

rinkiny jį jau pavirtusi į kandi, bet nykštukai tebesaugo. Klausimas, anot kritikės, ar yra svarbu moteris, ar kristalinis karstas, nes jis vėl panašus į veidrodį, langą, refleksiją. Idealioti moteris negali būti gyva, ji gali būti tik mirusi, išėjusi, arba nepažįstama.

Paradoksas yra todėl, kad didžiosios dvi personas yra Prometėjaus, žmogaus, karaliaus iš vienos pusės, ir neivkraus, mažo ir keisto brolio — iš kitos pusės. Vienas — egzaltuotas, kitas — labai žemas, vabalėlis, kurtis. Tarp tų dviejų polių nėra sintezės, iš to plaukia tikrovės tragiskumas. Prometėjas nuolat pergyvena tą tragiką, kad pas jį ateina kas nors ir sako: „Karaliau, tavo miesta ir iliuzija sugriovė audra“. Šis paradoksas, kaip teigia kritikė, yra noras iš vienos pusės atsipalėti ir ką nors sukurti, o iš kitos pusės — artinimasis prie to menko sutvėrimo — žmogaus ir jam labai didelė simpatija. Antroji paradokso pusė yra garbinimas kūryboje. Išvadoje, daiktai yra gyvi, bet nepersonifikuojami, jie kalba ir turi sąmoningumą. Jie gyvi tik tiek, kiek apie juos galvoja poetas. Jie atgyja eilerašty. Verkia ne jie, per juos verkia poetas. Kartais jie globojami poeta, „vedami kaip vaikai į saulę“, arba jie tampa nuodingi, nes jie duoda tą amžiną nepasiekiamą ilgį, tą kūrybinę įtampą, kur yra žinoma, kad reikia būti autentiškam, bet yra neįmanoma. Nes tik per daiktus įmanoma gyventi. Daiktai pridengia poeta tikrąjį veidą. Čia Ilona Maziliauskienė įžūri ne egzistencinę problemą, bet kūrybinę. Nyka-Niliūnas yra hermetiškas — pas jį yra vėjas, lietus, medžiai, bet nėra peizažo, ir, anot kritikės, tai yra retas atvejis. Vietoj žodžių „myliu, laukiu ir bijau“, yra daiktai, kurie padeda tuos žodžius išreikšti.

Trečia tema — Eldorado — tai pasaulis, kuris nepasiekiamas, pasaulis, kuriame Nyka-Niliūnas norėtų gyventi. Tai estetinė dimensija. Tai nostalgiskas, nebūtinai malonus kraštas. Eldorado yra distancija nuo kasdienybės, nuo vidutiniškumo, tai nerealaus pasaulis, dėl kurio viskas yra paniekinama. Jei Eldorado būtų tikras, ir jei poetas grįžtų į jį, jis gerai žino, kad „iš ten aš vėl išėjčiau“. Pasaulis nuostabus gali būti tik viduje, todėl jį negalima nueiti, jį galima tik nuolat sugrįžti.

Nyka-Niliūnas liko vienišas tarp mūsų poetų, jis neturi mokyklos, neturi pasekėjų. Jis mažai pažintas, bet savo originalumu „pasiekęs amžinybės rytą“, pagal Iloną Gražytę-Maziliauskienę.

Nykos-Niliūno poezijos analizę tęsė Rimvydas Šilbajoris, pasirinkęs temą „Erdvė ir žodis Niliūno poetikoje“. Sakėsi noris kalbėti apie poetą paprastai, bet pats paneigė galimybę „dalytis miegančią princesę, kuri negali pabusti. Jei ji pabus, ji taps paprasta moterim. Paskutiniame

kiekvienas poetas yra aristokratas — „dandy“, ir nežūrint blogių jo pusių, tai yra pasirenkama. Vienoje pusėje yra idealas, iliuzijos, kilimas ir viršū, o kitoje — identifikacija su silpnosiomis charakterio pusėmis, iš to kyla įtampa.

Paradoksas yra todėl, kad didžiosios dvi personas yra Prometėjaus, žmogaus, karaliaus iš vienos pusės, ir neivkraus, mažo ir keisto brolio — iš kitos pusės. Vienas — egzaltuotas, kitas — labai žemas, vabalėlis, kurtis. Tarp tų dviejų polių nėra sintezės, iš to plaukia tikrovės tragiskumas. Prometėjas nuolat pergyvena tą tragiką, kad pas jį ateina kas nors ir sako: „Karaliau, tavo miesta ir iliuzija sugriovė audra“. Šis paradoksas, kaip teigia kritikė, yra noras iš vienos pusės atsipalėti ir ką nors sukurti, o iš kitos pusės — artinimasis prie to menko sutvėrimo — žmogaus ir jam labai didelė simpatija. Antroji paradokso pusė yra garbinimas kūryboje. Išvadoje, daiktai yra gyvi, bet nepersonifikuojami, jie kalba ir turi sąmoningumą. Jie gyvi tik tiek, kiek apie juos galvoja poetas. Jie atgyja eilerašty. Verkia ne jie, per juos verkia poetas. Kartais jie globojami poeta, „vedami kaip vaikai į saulę“, arba jie tampa nuodingi, nes jie duoda tą amžiną nepasiekiamą ilgį, tą kūrybinę įtampą, kur yra žinoma, kad reikia būti autentiškam, bet yra neįmanoma. Nes tik per daiktus įmanoma gyventi. Daiktai pridengia poeta tikrąjį veidą. Čia Ilona Maziliauskienė įžūri ne egzistencinę problemą, bet kūrybinę. Nyka-Niliūnas yra hermetiškas — pas jį yra vėjas, lietus, medžiai, bet nėra peizažo, ir, anot kritikės, tai yra retas atvejis. Vietoj žodžių „myliu, laukiu ir bijau“, yra daiktai, kurie padeda tuos žodžius išreikšti.

Trečia tema — Eldorado — tai pasaulis, kuris nepasiekiamas, pasaulis, kuriame Nyka-Niliūnas norėtų gyventi. Tai estetinė dimensija. Tai nostalgiskas, nebūtinai malonus kraštas. Eldorado yra distancija nuo kasdienybės, nuo vidutiniškumo, tai nerealaus pasaulis, dėl kurio viskas yra paniekinama. Jei Eldorado būtų tikras, ir jei poetas grįžtų į jį, jis gerai žino, kad „iš ten aš vėl išėjčiau“. Pasaulis nuostabus gali būti tik viduje, todėl jį negalima nueiti, jį galima tik nuolat sugrįžti.

Nyka-Niliūnas liko vienišas tarp mūsų poetų, jis neturi mokyklos, neturi pasekėjų. Jis mažai pažintas, bet savo originalumu „pasiekęs amžinybės rytą“, pagal Iloną Gražytę-Maziliauskienę.

Nykos-Niliūno poezijos analizę tęsė Rimvydas Šilbajoris, pasirinkęs temą „Erdvė ir žodis Niliūno poetikoje“. Sakėsi noris kalbėti apie poetą paprastai, bet pats paneigė galimybę „dalytis miegančią princesę, kuri negali pabusti. Jei ji pabus, ji taps paprasta moterim. Paskutiniame

didumas — žmogaus mažumas priešpastatomi ir iš to kyla nuostabumas, išgastis. Erdvės platumai Nyka-Niliūnas suteikia vidinio pasaulio kokybę: mintis, ženklus, spalvas. Žmogus, tas mažas taseklis — tartum perėjimas į kitą, vidinę erdvę, kuri irgi beribė. Išorinės erdvės tuštumo — vidinės erdvės didumo, ir atvirkščiai, santykiu gimsta jausmas, nuotaika, iš kurio kuriasi poetinis pasaulis. Išorinė erdvė vykstantys dalykai transformuojasi į vidinę erdvę — jausmus, pvz.: muzika — į klyksmą — nevilį / kūrybinio akto pradžia. Erdvė dažnai tampa išmatuojama, įgauna prasmingą formą, pavyzdžiui — vazos meninė forma, dangaus. Yra ir atvirkštinė dinamika — iš vidaus į lauką (bandymas prisiminti paversti į tikrovę).

Kūrybinio akto paradoksas įgyja istoriškai mitologinį įpavidalinimą santykio tarp civilizacijos (apibrėžtoji erdvė) viduj ir barbarų (neapibrėžtoji erdvė) — už sienų. Tą įpavidalinimą pasiekia priešpastatymu tikrovės ir legendos. Mūsų įprastą galvojimą (civilizacija — tikrovė, barbarai — kažkas nežinoma) Nyka-Niliūnas apskuta atvirkščiai (sapnas — tikrovė, istorija — tik istorija): „Visa kas gimsta ir nenori mirt, sūnau, yra legenda“. „gyventi, ne statyti yra vienintelė tiesa“, „mes pradėdam statyti miestą, savo sapną paversdami istorija“.

Originaliai Šilbajoris priėjo prie Snieguolės temos. Snieguolė yra užburta mirtis, užburta sapnas. Stiklinis karstas — ribojanti ir kartu atvira, nes permatoma erdvė. Todėl Snieguolės santykis su erdve yra būti atvirai ir tuo pat metu uždarytai. Snieguolės įvaizdis yra kūrybinio akto įvaizdis, nes kūrybinis aktas yra metaforų kūrimo aktas, o anot kritikės, tos metaforos sukurtos amžinai uždaros Snieguolės metaforų karste.

Kitas įvaizdis — langas, viena iš veidrodis metamorfozių, tik atvirkščias atspindėjimas. Jis apibrėžtas, bet atsiveriantis ir neribotą erdvę, jis yra transformacijos riba iš realybės į vaizduotės pasaulį, j meną, jis yra egzistencinis pajutimas.

Veidrodis — įvaizdis iš meno istorijos, erdvė, kuri, atspindėdama išorinę tikrovę, atrenka ir transformuoja tai, kas poetui yra vidinė tikrovė.

Idomūs parafrazavimai ir kūrybingos interpretacijos užburė klausytojus ir galbūt, abiejų kritikų dėka, atvedė į gilesnį Ny-

kos-Niliūno poezijos supratimą, ar bent nenumaldomą norą suvokti jo kūrybos gelmes. Ilgai užsitiesusios diskusijos irodė, kad poezija dar neprarado aktualumo ir tikriausiai nepraras, kol neges mūsų poreikis suvokti save ir iforminti būti.

Vytautas Merkys, istorikas iš Lietuvos, supažindino klausytojus su savo nudirbtais darbais istorijos srityje ir istorijos mokslo padėtimi Lietuvoje. Dabar istorijos mokslas, jo teigimu, remiasi faktais, stengiasi naudoti minimalią jų interpretaciją. Pažinimo riboms plečiantis, sako istorikas, mokslo darbai parašyti be gilesnių, atraminių studijų, sensta, visuomenė kelia didesnius reikalavimus, negu buvo manyta. Todėl iškyla poreikis imtis gilesnių, profesionalių tyrinėjimų.

Vytautas Merkys yra išleidęs daugelį studijų, knygų. *Vilniaus miesto istorija* aprašo miesto gyvenimą iki 1917 metų. *Lietuvių nelegalioji spauda kapitalizmo laikotarpy* nagrinėja spaudos draudimo mechanizmą, kaip per valdžios leidžiamą spaudą buvo siekiama didžiausios tikslų, ignoruojamas lietuvių tautos kultūrinis lygis — buvo laikoma, kad lietuvių tautai reikia trijų knygų — elementoriaus, maldaknygės ir kalendoriaus... *Lietuvių tautinis judėjimas iki 1904 m.* nagrinėja lietuvių tautos tipą, tautos socialinių sluoksnių ir tautinio judėjimo santykį, tautinę savimonę.

Istorikas pažymėjo, kad dabar daug dėmesio skiriama kultūros istorijai, kad socialiniai įvykiai užleidžia pirmenybę politiniams. Jis taip pat nušvietė, kokie tyrinėjimai ir darbai bus leidžiami ateity, — tai *Antropologijos 5 tomai*, 3 tomai *Lietuvos statuto, Lietuvos metrika*. Antropologai, kartu su kalbinkais ir archeologais, paruošė stambų, rimtą veikalą *Baltų etnogenėzė*; leidžiama spaudos bibliografija.

Merkys parodė didelį susirūpinimą lietuvių kultūros išsaugojimu išėjimoje, pasidžiaugė nuveiktis darbais (Jono Dainausko redaguotu „Aušros“ komplektu), ragino imtis iniciatyvos išleisti išėjimo spaudos bibliografiją, išsaugoti spauda, kolekcionuoti visus išeinančius spausdinius.

Viktoras Nakas paskaitoje „Lietuvių gyvenimas ir veikla amerikietiškoje aplinkoje“ pateikė išsamų išėjimo dabarties paveikslą, mesdamas žvilgsnį į aplinkybes, kurios lemia ir lems išėjimo gyvenimą. Visų pirma, tai neišvengiamai veikianti išėjimo gyvenimą aplinka, amerikietiškoji kultūra, kuri pasiūlo imigrantams teises ir laisves ir sulėjo juos į vieną pilnakraujų amerikiečių masę. Tas suldydymo modelis yra teigiamas amerikiečių, bet ne tautinės mažumos, nenorinčios asimiliuotis, nariui. „Tautinės mažumos žūva ne nuo stalinistinio tipo kaulus traukiančių smūgių, bet laisvės ir meilės glėby (Being killed with kindness)“.

Paskaitininkas pažymėjo, kad aplinka turi nepaprastai didelę psichinę įtaką čia gimusiems jauniui. Nors pasaulio lietuvių kongresuose jaunimas, atvažiuojęs ieškoti savo identiteto, grįžta su hamletišku sprendimu būti lietuviams, de ja, jie sudaro jaunimo mažumą. Masės apsisprendžia lietuviams nebūti. Kas veikia lietuvių jaunimo apsisprendimą? Viktoras Nakas sumini kai kurias priežastis, kurių bene svarbiausia — kultūrų konkurencija. Pasak Nako — varžybos neįlygios, nes Amerikos kultūros skleidėjų resursai yra „šimteriopai didesni, negu lietuvių kultūrininkų ištekliai“. Masinės komunikacijos priemonės, auklėjimo sistema ir t.t., skleidžia amerikietišką kultūrą. Amerikietiška kultūra laimi, net jei ir nėra konkurencijos. Prie šios išvados prieina, sulgyindamas abiejų kultūrų vertybes. Ameri-

Vengrijos sostinė Budapestas ant Dunojaus krantų.

Vengrijos sukilimo 30 metų sukaktį minint

1956 METŲ RUDUO

Budapesto baladė

Henrikas Nagys

Imre, ar tu tu stovėjai (vienplaukis berniukas moksleivio miline ir vaiko akimi) ant poeto paminklo pakopų tą nepaprastą spalio vakarą ir šaukėi į mirtiną tylą virš neužmatomos jūros galu, užkimes nuo tėviškes tyru ir drungno Dunojaus vėjo ir jauno kraujo plakimo:

„Kelkite, vengrai, tėvynė šaukia jus!

Laikas atejo! Dabar arba niekad!

Visų vengrų Dievo vardu mes prisiekiam, prisiekiam niekad daugiau nebūti vergais!

Ar tai tu kartojai, Imre, kartu vėliau su minia ir žeme, ir vėju, ir vandeniu šita karčią laisvės priesaiką?

Imre, ar tu rašei

(krauju — kokia patetika! — savo jaunui, šiltu krauju) nuo pirmojo rudenio šalčio sugrubusia, peršauta plaštaka raudonom ir tiesiom raidėm ant balto krantinės mūro, kad matytų visi: žingeidūs, bailiai, savieji ir priešai, didžiulėm raidėm sukrekęjusi šauksma: Mirtis pavergėjams!

Mano žemė gva per amžius!

Imre, ar tu užklojai

savo šurkščia miline (ir vėliava, iš kurios tavo draugo ranka išspovė — kaip votį — gėdingą vergijos žvaigždę) liesa- ištisusi

kūną, geltonus, padrikus plaukus savo sesers, ir padėjai žodžius ant gatvės grindinio, sudraskyto tankų vikšru:

Miegok ramiai, maža Budapesto mergaitė, tavo mirtis nebuvo veltui...

Imre, ar tu parašei

siauroj, popierinėj juostelėj mums anuos nepamirštamus sakinius iš anapus nakties, iš miesto mirties konvulsijoj (dundant juodai neviltes kanonada... žvilga Dunojus po tiltais tuščiais... ir durtuvai... staurus mongolų akys... barbaras stovi už miesto vartų...)

Imre, ar tu mums rašei

iš anos paskutinės, baisios, nemirtingos nakties:

„Dieve, išgelbėk Vengriją.

Dieve, išgelbėk mūsų sielas.

Sudiev, draugai...“?

1957

kietiška kultūra pasiūlo: laisvę, demokratiją, toleranciją kitaip galvojančioms, teisingumą. Iš lietuvių kultūros jaunuolis gauna darbštumo, išsilavinimo troškimo, šeimyniškumo, dorovės ir gal net religingumo sąvokas. Nors ir vienos, ir kitos kultūros vertybės yra svarios, laimi pirmoji. Amerikietiškoji kultūra pakankamai lanksti, kad pasisavintų tai, kas geriausia, iš kitų kultūrų, o lietuviui jaunuoliui nesunku išjungti lietuviškumą iš savo vertybių ir prisitaikyti. Viktoras Nakas siūlo išvadą, kad jauni lietuviai lieka lietuviams ne dėl lietuviškų vertybių, ne dėl to, kad lietuvių kultūra geresnė už amerikiečių, bet todėl, kad „jauniam primityvų kraujo ryšių traukimą“.

Nakas taipgi nurodo, kad dabartinė jaunimo karta yra drąsesnė, negu ankstesnės kartos. Anot jo, tai kyla iš to, kad Amerikos visuomenė geriau nei bet kada apsiu save galvoja. „Masochistinis laikotarpis, pagimdytas Vietnamo karo, jau praityje. Lietuviams tai sudaro palankesnę dirvą politinei veiklai, lengviau būti lietuvių visuomenėje, Amerikos dėmesys nebėra sukoncentruotas į tikras ar išgalvotas

savo krašto ydas“. Tačiau Nakas nusiiskundė dėl šių dienų galvojančioms, teisingumą. Iš lietuvių kultūros jaunuolis gauna darbštumo, išsilavinimo troškimo, šeimyniškumo, dorovės ir gal net religingumo sąvokas. Nors ir vienos, ir kitos kultūros vertybės yra svarios, laimi pirmoji. Amerikietiškoji kultūra pakankamai lanksti, kad pasisavintų tai, kas geriausia, iš kitų kultūrų, o lietuviui jaunuoliui nesunku išjungti lietuviškumą iš savo vertybių ir prisitaikyti. Viktoras Nakas siūlo išvadą, kad jauni lietuviai lieka lietuviams ne dėl lietuviškų vertybių, ne dėl to, kad lietuvių kultūra geresnė už amerikiečių, bet todėl, kad „jauniam primityvų kraujo ryšių traukimą“.

(Nukelta 1 psl.)

Viktoras Nakas. Nuotrauka Jono Kaprio

Modernus ir barokinis menas

VYTAUTAS BAGDANAČIUS

Žodis, tartas atidarant parodą „Laikas ir erdvė“ Balzeko Lietuvių kultūros muziejaus naujose patalpose 1986 m. rugsėjo mėn. 14 d.

Sveikindamas Stasį Balzeką su erdviomis naujomis Balzeko muziejaus patalpomis ir pagerdamas dailininkus, išstatičius šioje parodoje savo kūrinius, savo mąstymą noriu pradėti nuo vieno William Faulknerio epizodo, parašyto jo romane *Light in August*. Jis ten pasakoja apie vieną metodistą kunigą, kuris norėjo eiti kunigo pareigas savo gimtojoje parapijoje, tačiau suėjęs į konfliktą su savo parapijiešiais, privočia apsigyveno ir prisistatė visuomenei kaip dailininkas. Jis pakabino prie savo namų medinę lentą su šiuo įrašu:

Rev. Gail Hightower, D.D.

Art lessons

Handprinted Xmas and

Anniversary Cards

Photographies Developed

Jo kaimynai pažūrėjo į jį kaip nevykėlį. Mums kyla klausimas, kodėl šis kunigas, anksčiau nepaprastai iškalbingai ir aistringai atstovavęs krikščioniškam tikėjimui, dabar pasirinko tokią mažai iškalbingą išraiškos priemonę kaip grafika.

Ieškodami atsakymo į šį klausimą, pereikime į Lietuvos ir net Vakarų Europos meno istoriją. Didysis lietuvių tautos meno polėkis, kuris lietuvišką visuomenę buvo užvaldęs kartu su krikščionybės pradžia, buvo barokinis menas. Tai buvo didelio polėkio ir nepaprastai gyvos išraiškos menas, kuris davė toną lietuvių meno kūrybai per keletą šimtmečių. Tačiau Nepriklausomos Lietuvos menininkai nenuejo barokinio entuziazmo kryptimi. Vietoj didžiojo išraiškos formų polėkio modernūs lietuvių menininkai pradėjo ieškoti naujų formų išsakyti žmogaus dvasias. Jie tai darė ne vieni. Ir Vakarų Europos modernūs menininkai pasijuto lyg persivalgę tų entuziastingų barokinį formų ir pradėjo ieškoti ko nors ne taip išpušingo, ko nors labiau primityvaus, suprasto ta prasme, kur jungiasi, ar pirmą kartą susitinka paprastos žemiškos formos su žmogaus dvasia.

Tačiau, kai rengiamės švesti Lietuvos krikšto sukaktį, negalime iš jos išjungti lietuviško baroko. Kai mes pavartome Vilniaus albumus arba, jei kas nuvyksta į Vilnių, ir jei jis pažįsta Romą, jis negali nesigėrėti tomis puikiomis barokinėmis statybomis ir dekoravimo formomis, kurios čia yra sukurtos. Teisingas yra A. Spelskis, kuris savo studijoje apie Šv. Petro ir Povilo bažnyčia Vilniuje daro išvadą, kad šios bažnyčios vidaus apiforminime yra dalykų, kurie savo verte išėina anapus Lietuvos ribų ir tokiu būdu pasidaro tarptautinės reikšmės (*Po baroko skliautais*, p. 19).

Tačiau krikščioniška kultūra yra ne vien barokas. Daug krikščioniškos rimties ir dvasios, kuri buvo pradėjusi reikštis viduramžiais ir kurios išraiškas šiandien nelengva atsekti, barokas neugdė toliau. Rimtas kultūros istorikas, suomiškos kilmės rusas Sorokin, studijuodamas baroką, yra tarp kitko atkreipęs dėmesį į tai, kad barokas visiškai nekultivavo linijinio meno ir nuėjo vien į spalvą ir judesį. Išrasta perspektyvos technika sudarė barokui galimybę sukurti realybės pobūdį nerealiumis dalykams (Sorokin, *Social and Cultural Dynamics*, p. 132). Kitas dvasinės Vakarų kultūros žinovas, jėzuitas Jungmann, sako, kad barokas dangų ir žemę panerė į vieną sukuringą audrą (*The Mass of the Roman Rite* p. 142). Apie barokinę kultūrą galima sakyti, kad joje išreiškta gyvenimo sam-

Parodos „Laikas ir erdvė“ atidaryme — (iš kairės) Balzeko Lietuvių kultūros muziejaus vykdomasis direktorius Valentinas Ramonis ir dailis parodoje dalyvavusių menininkų: Giedrė Zumbakienė, Aleksandra Eivaitė, Janina Marks, Diana Kizlauskienė, Adolfas Valeška, Magdalena B. Stankūnienė, Sesuo Mercedes, Ada Sutkuvienė ir Regina Jautokaitė.

prata yra per lengvai pasiektas entuziazmas. Dėl to nenustabu, kad anksčiau ar vėliau atsirado naujų meniškios išraiškos ieškojimų. Ir šioje parodoje išstatičius savo kūrinius dailininkus galima laikyti šio naujo ieškojimo dailininkais. Ir jeigu šiuo klausimu pažvelgtume į čia išstatičius kūrinius, mes galbūt galėtume pastebėti tam tikrą kulkumą. Arba galbūt galėtume apie juos pasakyti, kad jie nori matomomis formomis išreikšti tai, kas yra sunkiai išreiškiamas, būtent pirmąjį žmogaus dvasios susitikimą su

matoma tikrove.

Moderniuose vaizduojamojo meno kūriniuose mes galime išskirti du bruožus, ar du uždavinius, kurie ne lengvai tarp savęs derinasi. Iš vienos pusės tai yra dėmesys paprastam daiktui ar jo formai. O iš kitos pusės tai yra noras pasakyti, kad tas kasdieniškas daiktas mena kažką daugiau ar nori pasakyti ką nors kito. Modernus menininkas nori rasti žmogaus dvasiai peno tuose mažuose dalykuose, kurie didelio entuziazmo nesukelia. Iš tikrųjų mūsų gyvenimas nesideda vien iš entuziastingų išgyvenimų.

Galbūt, kad šios mintys gali duoti atsakymą čia pradžioje minėtam Faulknerio personažui kunigui, kuris imasi vaizduojamojo meno ir kalėdinių kortelių gaminimo, užuot sakęs iškalbingus pamokslus. Atsakymą į klausimą, kodėl verta domėtis gyvenimiškais dalykais, duoda krikščionybė pačiu savo pirminiu faktu, nes ji išpažįsta, kad Dievo Žodis gali tapti kūnu. Tai sako, kad paprastos kūniškos formos nėra kas nors žemo, bet gali tarnauti paties kultūrinėms žmogiškiems pasireikšimams.

rimtą veidą, jo dešinėje pusėje kaukė atskleidžia linksną žmogaus gyvenimo pusę, o kairėje — tragiškąją.

Galerijos vakarinės sienos centre yra įmontuotas dail. Adolfo Valeškos vitražas senosios, pagoniškosios religijos tema. Spalvoto stiklo vitraže „Saulės dukterys“ vaidulutes garbina saulę, sveikina mišką, jo gyventojus paukščius ir gyvulus. Šis vitražas, esant saulėtai ir šiesiai dienai, suteikia gerą toną visai galerijos salei.

Parodos pavadinimas „Laikas ir erdvė“ simboliškai nusako šios parodos įvairumą. Įvairaus amžiaus menininkai, su skirtingomis gyvenimo patirtimis, realizuoja savo asmenišką viziją, kurias jie išreiškia įvairiomis technomis — dažais, molu, spalvotu stiklu, akvarele, siūlais. Jie savo išreikštose vizijose didžiausią dėmesį skiria žmogui ir jo aplinkai, gamtai.

Bendras parodos meninis išpuošimas būna geras ir malonus, tiktai darbų eksponavimas šaukėsi reformos. Rodos, paveikslai plūduriavo, nesuradami sau patogios vietos. Atrodo, kad ne visi paveikslai sutilpo į pagrindinę galerijos salę, todėl jais buvo užpildyti visi užkampiai ir nišos. Ateityje rengėjai turėtų atkreipti dėmesį, kad užkampiuose pakabinti paveikslai ne tik patys nukenčia, bet išardo bendrą parodos estetinę tvarką. Ekspozicijoms reikėtų naudoti tikti pagrindinį didįjį kambarį, o užkampius ir nišas palikti kavutei ir užkandžiams.

Saulė Jautokaitė

• **MOTERIS** Nr. 4 (1986 lieparrugpjūtis). Kanados lietuvių katalikų moterų draugijos leidžiamas dvi mėnesinis žurnalas. Redaktorė — Nora Kulpavičienė. Administratorė — L. Senkevičienė. Redakcijos ir administracijos adresas: 1011 College Street, Toronto, Ontario M6H 1A8, Canada. Prenumerata metams — 10 dol.

Šio numerio akcentas literatūrinis: Juzė Vaišvilaitė rašo apie garsiąją Čilės poetę Gabriela Mistral, D. Mickutė-Mitkienė spausdina eilėraščių pluoštą, Rūta Kleva Vidžiūnienė novelę. Onė Adomaitienė supažindina su dailininke Brone Valantinaitė-Jokūboniene. Platus ir įvairūs apžvalginiai skyriai.

Trisdešimt trečiasis Santaros-Šviesos suvažiavimas

(Atkelta iš 3 psl.)

jo veiklos dalimi.

Idomų spėjimą prelegentas padarė, teigdamas, kad ilgalaikę įtaką išviejai galėtų turėti naujųjų imigrantų banga. (Pernai žemaliai į JAV imigravo 650,000 žmonių). Sunku pasakyti, teigia jis, ar „išgalės separatistinė politika, nukreipta prieš anglosaksišką Ameriką, o gal naujųjų imigrantų atsisakymas nutausti išsaus neigiamą Amerikos reakciją“. Tačiau Amerikos publikos apklaušinėjimai rodo ambivalentiškumą naujiesiems imigrantams. Todėl Nakas spėja, kad bus dramatiškų permainų Amerikos visuomenės nepradės diskriminuoti etninių grupių. O gal naujoji imigracijos banga laimės lengvatų ir valdžia turės siūlyti jas ir kitoms etniniams grupėms? Išvadoje Viktoras Nakas teigia, kad reikia atidžiai stebėti imigracijos procesą ir bandyti jį, kiek įmanoma, nukreipti mūsų naudai.

Kita aplinkybė, veikianti išvieją, tai laiko tėkmė. Iš laiko perspektyvos žiūrint, mūsų veiklos reikšmė kinta; gal Nepriklausomos Lietuvos laikotarpis taps tokiu momentu, kaip Vytauto laikai ar XIX a. tautinis atgimimas, jis pagaliau „nustos būti pagrindiniu mūsų emocinės bei intelektualinės veiklos varikliu“.

Išvijos veiklą apibūdinamas prelegentas pažymėjo, kad per pastarąjį dešimtmetį ideologinės organizacijos nesulipėjo. Išvijos ideologinis įvairumas įrodė visuomenės gyvybingumą. Atsirado ir kai kurių prosvaitių, mažų triumfų prieš nutautimą (Lituanistikos katedra, keturių jaunų poetų knyga, laikraštis *The Observer*, pabaltiečių leidinys *Baltic Forum* ir kt.).

Politinėje veikloje Viktoras Nakas pastebi gynybinę išvijos poziciją, planavimą stoka. Jeigu bus laimėta prieš OSI, tai bus tik „sugrįžta į ankstesnę padėtį geriau atveju, o būsim siveikvoj didesnę dalį mūsų resursų“.

Čia kyla klausimų: Ar mūsų veikla yra trumpalaikė ir nereikšminga, kad mes tiek nedaug testistikim? Ar „Baltic Freedom Day“ proklamacija atneša konkrečius naudos? Ar galima tikėtis iš Amerikos valdžios didesnio dėmesio mūsų problemoms? Išvadoje Viktoras Nakas nesilūdo gražiai skambantių sprendimų mūsų problemoms, bet iškelia kaip tikslą įtakos ir profesionalumo siekimą vien tam, kad būtų įtakojama. Siūlo atsisiųsti uždarumo, kultūrinės veiklos plėtimą, ryšių su Lietuva stiprinimą.

Pabaigdamas pripažįsta, kad sunku gyventi visuomenėje, kuri palaipsniui silpsta, bet savo veiklos prasme mato ir ateityje. Tą prasmę sudaro ieškojimas, dalyvavimas to kitimo procese. Šeštadienio programa baigėsi poezijos vakaru, kuriame Nijolė Martinaitė iš kito taško pažvelgė į Alfonsą Nykū-Nilūną, Rimas Vežys skaitė savo šmaikščius, nuotaikingus eilėraštkus, publika turėjo progą išgirsti Eglės Juodvalkės naujus eilėraščius ir susipažinti su lietuvių kilmės poetu Raymond Filip iš Kanados ir jo netradicine, sarkazmo ir humoro persunkta kūryba.

Grižtant į Chicago pakelės ženklai kviečia pasirašyti prinkusiu rudens vaisių, o aš jaučiu, lyg būčiau nusiskynusi vieną kitą prinkusiu mėsų kultūros vaisių ir tą svorį taip maloniai nešu. Sugrįžta Bronius Radzevičius žodžiai, ir aiškiau imu suvokti, kokia svarbi yra vieno žmogaus egzistencija ir koks nepaprastas yra tas dalijimasis svariais kultūros vaisiais, nes kai jie nurenkami, ir jų vietą išsauga nauji.

Alma Jakimavičiūtė

Sekmadienis, rugsėjo 7 d.

Sekmadienio programoje buvo prisimintas ir pagerbtas šių metų balandžio mėn. 2 d. miręs dr. Margeris Jesaitis, Šviesos sambūrio ideologas. Apie Margerį Jesaitį ir Šviesos pradžią prieš 40 metų kalbėjo Jonas Valaitis. Savo žodyje nušvietė Margerio Jesaitio profesinį kelią, jo plačius mokslinius ir kultūrinius interesus bei giliai asmenybę. Iškelė 1946 metais Tuebingene jo suformuluotas ideologines gaires Šviesos sambūriui, kurių centre buvo dvasinė rezistencija pokario Europos pesimizmui ir oportunizmui ir kvietimas lietuviams studentams jungtis į kovą už žmogų, už laisvę ir už tėvynę. „Sambūris ryžtasi kovoti už žmogų“, rašė Margeris Jesaitis, „nes žmogus yra kiekvienam žmogui pati didžiausia vertybė, kokią jis aplink save mato; jie ryžtasi kovoti už laisvę, nes laisvė yra pagrindinė sąlyga, kad žmogus galėtų būti laimingas. Sambūris ryžtasi kovoti už tėvynę, nes tik toji šalis, su kuria žmogus yra surištas krauju ir istorija bei kalba, žmogus gali pilnai išvystyti savo galias“.

Sauliaus Suziedėlio paskaita „Požiūriai į liaudį devyniolikto amžiaus Užnemunėje“ žvelgė ir rečiau nagrinėtą praeito šimtmečio istorijos aspektą. Paskaitoje „liaudis“ suprantama kaip sinonimas lietuviams valstiečiams. Diduomenės pažiūra į liaudį apima nemažą skalę — nuo vyskupo Strašinskio išaušaus pasakymo „avių kalba“ apie lietuvių kalbą iki iš diduomenės kilusių „liaudies gnybėjų“. Yra mitas, kad liaudžiai lietuvių kalba buvo nesvarbi — štai nuo 1837 m. Seinuose vysk. Strašinskio įvesta lenkų kalba, o dar 1906 metais Seinuose valstiečiai bandė atstatyti senąsias lietuvių kalbos teises.

Liaudies švietėjų pažiūros į liaudį irgi pilnos niuansų. Štai Suvalkuose Marčinskis išleido lenkų gramatiką lietuviams. Lietuvių kalbai jis buvo ambivalentiškas — jis lenkų kalbą rekomenduoja dėl to, kad ji turinti daugiau terminų, su ja geriau pasaulyje susikalbėti. Antanas Tatarė (tuomet buvęs Sintautų klebonas) norėjo, kad liaudis švietusi, bet liktų vietoj, nesikeltų į miestus; tegu valstiečiai būna geri valstiečiai.

Dėl revoliucijos idėjų įtakos kito ir pažiūros į liaudį. Po 1831 metų sukilimo Paryžiu pabėgusio Jono Goštauto raštuose ir valstiečius žiūrma kaip irankį Lietuvos ir Lenkijos bendros valstybės atstatymui. Didysis 1863 metų sukilimas duoda raktinį posūkį pažiūroje į liaudį. Paskaitininkas čia pavyzdžiu ima Akeleitį, kuris ėjo į lenkų visuomenę, bandydamas lenkus įtikinti, kad lenkai duotų lietuvių kalbai lygias teises. Jis pirmasis lygino lietuvius su kitom tautom. Akeleitį teigė, kad lietuvių daugiau, negu graikų pačioje Graikijoje, danų ar portugalų savo kraštuose. Tokiu būdu naikino lietuvių menkavertiškumo jausmą.

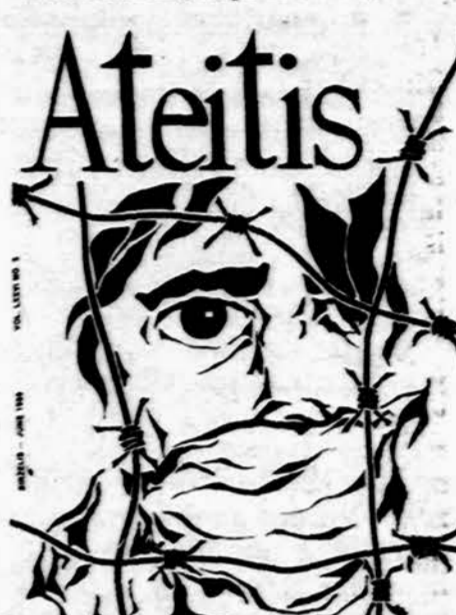
Tautinio atgimimo laikotarpio pažiūra į liaudį mums visiems girdėta: ji signalizuoja radikalius pasikeitimus po 1863 metų sukilimo pabaigos. Daug tautinio atgimimo veikėjų kilę iš paturinčių valstiečių luomo. Mes patys tebegyvename ju nuotakomis. Kadangi esame tik pora kartų nutolę nuo kaimo, mums svetimos ir kartais nesuprantamos didžiūmenės pažiūros į liaudį. Paskaitininkas pažymėjo, kad galutinė išvado pažiūra į liaudį yra požiūris ne į patius žmones, bet į save.

Trisdešimt trečiąjį Santaros-Šviesos suvažiavimą Tabor Farm, Sodus, Michigan, uždarė Lakštuonė Vėžienė. Visi sugieđojo Lietuvos himną. Išsiskirstė, pasidaliję Lietuvos likimo ir jos kultūros ugdymo „nuolatiniais rūpesčiais, bet taip pat atsigavinę ir praturtėję kai kurių jos momentu gilesnių supratimų.

NAUJI LEIDINIAI

• **AKIRAČIAI** nr. 8 (1986 rugsėjis). Šio numerio redakcija: D. Bielskus, K. Drunga, L. Mockūnas, Z. Rekašius, T. Remeikis, T. Venclova, V. Zalatorius, H. Žemelis. Leidžia Viewpoint Press, Inc., 6821 South Maplewood Avenue, Chicago, IL 60629. Išėina dešimt kartų per metus. Prenumerata metams — 8 dol., vieno numerio kaina — 1 dol.

Šio numerio centre — Tomo Venclovos „Apartheid dienoraštis“. Tai išvagyto jo kelionės užrašai Pietų Afrikos Respublikoje ir Zimbabvė. Skaitome pirmąją pasikalbėjimo dalį su prof. Bronium Vaškeliu ir prof. Violeta Kelertiene apie Lituanistikos katedrą University of Illinois at Chicago. Antanas Gustaitis pateikia atsiminimų pluoštą apie Henriką Radauską. J. Kokštas pamini Martin Heidegger mirties dešimt metų sukaktį. Numerį taip pat sutinkame įprastinę spaudos apžvalgą ir bendradarbių stiprias nuomones.

• **ATEITIS** nr. 3 (1986 birželis).

Ateitininkų Federacijos leidžiamas katalikiškos lietuviškos orientacijos mėnesinis žurnalas. Šio numerio vyriausiasis redaktorė — Ginta Palubinskaitė. Numeris suredagavo Los Angeles studentų ateitininkų draugovės nariai: Dailė Trotmanaitė, Gailė Radvenytė, Arnoldas Kungys, Rima Navickaitė, Kovas, Milda ir Ginta Palubinskai. Techninis redaktorius — Jonas Kuprys. Administratorius — Juozas Polikaitis, 7235 South Sacramento Ave., Chicago, IL 60629. Prenumerata JAV ir Kanadoje — 12 dol., susipažinimui — 9 dol., kituose kraštuose — 9 dol., išskyrus Pietų Ameriką — 7 dol.

Numeris patraukia Vyto Čuplinsko nupieštą viršelį: spygliuotos vielos ir pro jas žvelgiančiojo veidas. Algis Sodonis pažeria minčių iš viešnagės Lietuvoje. Linas Daukša rašo apie Julijų Sausauską. Idomus Gintos ir Mildos Palubinskių pasikalbėjimas su poetu Bernardu Brazdžioniu. Minčių žiupsnelius pateikia Milda Palubinskaitė, Aldas Kriauciūnas, ir L.S. Ginta Palubinskaitė duoda reportažą iš lituanistikos seminaro. Darius Čuplinskas pateikia pasikalbėjimą su kun. Stasiu Yla iš 1983 metų žiemės kursų Dainavoje. Dailė Trotmanaitė aprašo Viktorės Venclovaitės kūrybą. Reportažas gausiai iliustruotas. Gausi kūrybos: Prieblanda rašo apybraižą, Gailė, Rūta Sidrytė, Rimas Prackapas, Milda Palubinskaitė, Gegetė, Kovas Palubinskai ir Marius Gražulis dalijasi su skaitytojais eilėraščiais. Skaitytojus sveikina Studentų ateitininkų sąjungos pirmininkas Arūnas Pemkus. Gausu studentų ateitininkų veiklos aprašymų: Detroito, New Yorko, Los Angeles, Toronto SAS draugovių, SAS žiemos stovyklos, žiemės kursų Dainavoje. Numeris gražiai apipavidalintas ir labai gausiai iliustruotas.

• **LIETUVIŲ DIENOS** Nr. 7 (1986 rugsėjis). Mėnesinis iliustruotas žurnalas lietuvių ir anglų kalbomis. Redakcinė kolegija: Rūta Skirius, Margis Matulionis, Arūnas Barkus. Leidėjas — Antanas F. Skirius, 4364 Sunset Boulevard, Los Angeles, California 90029. Metinė prenumerata — 20 dol.

Numerio dėmesio centre visuo menininkas Antanas B. Maziška, su kuriuo pradamas platus pasikalbėjimas angliškoje žurnalo dalyje.

Aleksandras Marčiulionis. Kaukė (majolika). Nuotrauka Algimanto Kežio